

Herformulering as pastoraal-terapeutiese konsep

J C Müller en E Scholtz

ABSTRACT

Reframing as pastoral-therapeutic concept

In the article the authors firstly look into the way in which the different family therapy models utilize reframing as a therapeutic method. Then the relationship between frames of reference and reframing is considered. The therapeutic process through which reframing can be used is dealt with extensively. The concept of reframing is also evaluated as a theological concept and the authors conclude that it is a useful method within a pastoral context.

1 INLEIDING

Herformulering word soos volg gedefinieer deur Watzlawick, Weakland en Fisch¹: “To reframe, then, means to change the conceptual and/or emotional setting or viewpoint in relation to which a situation is experienced and to place it in another frame which fits the ‘facts’ of the same concrete situation equally well or even better, and thereby changes its entire meaning”.

Dit is die klassieke definisie van herformulering of “reframing”. In die meeste literatuur oor die onderwerp kom hierdie definisie voor as die aanvaarde omskrywing van dié begrip². Herformulering verwys na die terapeutiese strategie wat ’n verandering van die kliënt of gesin se innerlike kaart (“map”) of verwysingsraamwerk (“frame”) ten doel het. ’n Verwysingsraamwerk rig menslike gedrag, gevoel en denke. As sodanig is dit vergelykbaar met die reëls van ’n spel wat die gedragsvoorskrifte vir daardie spel bevat. Andersins kom ’n verwysingsraamwerk ooreen met ’n kode - ’n kode wat dit moontlik maak om inligting te ontsyfer en betekenis te heg aan dit wat waargeneem word. Dus, die raamwerk waardeur ’n persoon ’n gebeurte waarneem, beïnvloed sy waarneming en skryf gepaste houdings en optredes vir die onderhawige situasie voor. Indien die herformulering van ’n probleemsituasie geslaagd is, kan ’n verandering in denke, gevoelens en/of gedrag ten opsigte van die situasie daaruit voortvloei³. Effektiewe herformulering loop nie in alle gevalle uit op gedragsverandering nie. Waar nuwe betekenis gegee word aan probleemgedrag, maak dit die wysiging van sodanige gedrag soms oorbodig⁴.

2 HERFORMULERING BINNE DIE ONDERSKEIE GESINSTERAPEUTIESE MODELLE

Herformulering word as terapeutiese strategie wyd benut, sowel in psigo-terapie as in gesinsterapie. Dit is veral in die veld van gesinsterapie goed ontwikkel en daar het dit 'n vaste plek gekry in die lys van terapeutiese tegnieke. Dit maak deel uit van die werkwyse in onder meer die Strukturele model, die Strategiese model en die Milanmodel. Om 'n goeie besef te kry van hoe algemeen hierdie tegniek in die veld van gesinsterapie is, moet in ag geneem word dat verskillende benaminge daarvoor gebruik word. Byvoorbeeld, naas herformulering/"reframing" (Watzlawick) kom die volgende begrippe en uitdrukkings ook in die literatuur voor as 'n aanduiding van hierdie saak: "relabeling" (Minuchin), "redefinition" (Andolfi), "seeing the good" (L'Abate), "positive connotation" (Palazzoli, Cecchin, Boscolo & Prata) en volgens Stanton en Todd, "ascribing noble intentions"⁵. Wanneer herformulering/"reframing" in hierdie artikel gebruik word, dien dit egter as 'n generiese begrip en verwys dit nie na die hantering daarvan binne 'n spesifieke model nie.

Behalwe 'n verskil in benaming, is daar ook 'n onderskeid in die wyse waarop hierdie tegniek binne die modelle vir gesinsterapie funksioneer. Carmel Flaskas het aangetoon dat die weë tussen die Strategiese en die Milanmodel, met betrekking tot herformulering, soms op beslissende punte uiteenloop⁶. Wat die Strategiese model betref, is die hoofdoel van terapie om spesifieke, beplande gedragsverandering te weeg te bring. Denke en emosies vorm die onderbou vir gedrag. Indien die onderbou verander, kom nuwe gedragsmoontlikhede na vore wat vir die individu of gesin bruikbaar kan wees in die oplos van die probleemsituasie. Herformulering is daarop gemik om die onderbou te wysig sodat nuwe interaksiepatrone tot stand kan kom. In hierdie benadering word op 'n uiters pragmatiese manier met herformulering omgegaan: "The therapist works on reframing with a family or client, not because one way of understanding is necessarily better than another, but because a new frame may be an essential setting for behaviour change, or may aid the possibility of new solutions to the family's dilemmas"⁷. Flaskas gee ook aandag aan die terapeut se rol in dié gebeure. Die terapeut is primêr verantwoordelik vir die besondere inhoud ("frame") wat tydens die herformuleringsproses uitkristaliseer. Die terapeut speel 'n sterk direkte rol. Hy is die kok wat streng volgens sy resep werk⁸.

In die Milanmodel kom herformulering veral aan die beurt in die "opinie" wat die terapeut aan die einde van die onderhoud gee, asook in

die vraagkeuse wat tydens die loop van die gesprek gemaak word. Hier is die hoof fokusarea vir verandering nie spesifieke gedrag, soos in die geval van die Strategiese model nie, maar die verhoudings en betekenis binne die gesin. Indien 'n verskuiwing ten opsigte van die verhoudings en betekenis plaasvind, ontstaan 'n moontlikheid vir gedragsverandering. Die terapeut is egter nie begaan oor die presiese inhoud van die gedragsverandering nie⁹. Dié interpretasie strook met Van der Westhuizen¹⁰ se beskrywing van die doel van terapie binne 'n Milanraamwerk. In die Milanmodel word 'n hoë premie op die outonomie van die gesin geplaas. Aangesien die terapeut nie weet hoe 'n gesin behoort te lyk nie of watter gedrag vir 'n sekere gesin op 'n bepaalde tydstip gepas is nie, weerhou die terapeut haar-/homself daarvan om enigsins voorskriftelik te wees insake die verlangde gedragsverandering. Die terapeut se oogmerk is slegs om nuwe inligting aan die gesin vry te stel sodat die gesin se kapasiteit om sy eie oplossings te genereer, geaktiveer word. Sulke nuwe informasie word langs die weg van herformulering aan die gesin beskikbaar gestel.

Wat die rol van die terapeut in die proses van herformulering betref, neem die terapeut nie 'n direkte rol nie, maar 'n fasiliterende rol in. Die nuwe verhoudings en betekenis wat gegeneer word, moet die vrug wees van 'n rekursiewe proses wat tussen die terapeut en die gesin afspeel. Dit is 'n belangrike uitgangspunt van die Milanmodel. Flaskas¹¹ is egter daarvan oortuig dat die terapeut tog bepaalde "commitments" aangaan wat nie strook met suiwer rekursiwiteit nie. Hierdie "commitments" sluit die terapeut se vraagkeuse in. In die Milanmodel word sirkulêre vrae immers doelbewus gekies en ingespan om lig te werp op 'n hipotese wat ontwikkel is¹². Flaskas se standpunt is, dat ten spyte van die teoretiese uitgangspunte, die terapeut en die terapeutiese span hoofsaaklik verantwoordelik is vir die verskuiwing van die gesin se verwysingsraamwerk. Sy gee egter toe dat die ontwikkeling van 'n alternatiewe raamwerk in voortdurende interaksie met die gesin of kliënt geskied¹³.

Die gesinsterapeutiese modelle verskil van mekaar in die wyse waarop herformulering benut word. Die oogmerk van hierdie artikel is om 'n teorie oor herformulering aan te bied wat die verskille tussen die onderskeie modelle transendeer. Die skrywers is egter daarvan bewus dat die meeste bronne waarby hulle aansluiting gevind het, die perspektief van die strategiese model weergee en hom waarskynlik na daardie kant prejudiseer.

3 VERWYSINGSRAAMWERKE/“FRAMES”

“I assume that definitions of a situation are built up in accordance with principles of organization which govern events - at least social ones - and our subjective involvement in them; frame is the word I use to refer to such of these basic elements as I am able to identify. That is my definition of frame”¹⁴.

Stone haal ook bogenoemde definisie van Goffman aan en formuleer dan self ’n eenvoudiger (*sic*) definisie: Verwysingsraamwerke of “frames” is die riglyne aan die hand waarvan ons vorm gee aan ons werklikheid. Dit is die patrone met behulp waarvan ons ons beeld van die ervaringswerklikheid saamstel. “They are like templates placed over our experiences so as to give them meaning”¹⁵.

Ten einde die teorie oor verwysingsraamwerke goed te begryp, is dit veral belangrik om die verband tussen dié teorie en die konstruktivistiese stellingname raak te sien. Een van die vernaamste uitgangspunte van die konstruktivisme is dat ons waarneming van die werklikheid ’n konstruksie is: “Reality is seen as a construction or invention, rather than a discovery”¹⁶. Keeney en Ross¹⁷ omskryf die konstruktivisme as die perspektief wat die waarnemer se rol in die konstruering van waarneming beklemtoon. Kennis is die produk van die waarnemer se aktiewe vorm-gewing aan dit wat waargeneem word. Die waarnemer het sekere “basic forms” wat onderliggend is aan sy waarneming en sy ervaringsgegewens orden. Wat Keeney en Ross met “basic forms” in gedagte het, is waarskynlik verwant aan wat elders met verwysingsraamwerke bedoel word. Want verwysingsraamwerke het juis die funksie om die inligting wat deur ervaring verkry word, te prosesseer en te organiseer: “Sensory information is not coded into memory as an unadulterated copy of its environmental form, but rather, is interpreted and organized in terms of a classification system created on the basis of past experience”¹⁸. Kortweg gestel, ’n verwysingsraamwerk is ’n ervaringsordenende denkelement.

Bateson het die eerste keer die begrip “frame” hanteer op die wyse waarop dit later in gesinsterapie sou gebeur¹⁹. Bateson gebruik ’n prenteraam as ’n metafoor om die begrip verwysingsraamwerk (“frame”) toe te lig. ’n Prenteraam rondom ’n skildery wat teen ’n muur hang, vestig die aandag daarop dat die skildery nie dieselfde is as die muurpapier nie, maar anders opgeneem moet word. Dit grens die skildery af en laat dit uitstaan teen die muurpapier. Soos die muurpapier is die onverwerkte of ru data van ons ervaring ’n ononderbroke of kontinue reeks van gewens²⁰.

Verwysingsraamwerke vereenvoudig die waarnemingstaak deurdat dit instruksies bevat oor hoe en waar die stroom data gepunktueer moet word. Deur die punktuasie van die stroom ru data word slegs sekere gegewens geselekteer en uitgelig, dit is die gegewens wat pas by die spesifieke verwysingsraamwerk waarmee die individu op daardie oomblik werk.

Wat bepaal dat een verwysingsraamwerk op 'n spesifieke tydstip voorkeur geniet bo 'n ander? Verwysingsraamwerke is informasie wat op 'n patroonmatige wyse gegroepeer is onder oorhoofse temas. Sulke verwysingsraamwerke bevat onder meer oortuigings oor wat altyd waar is van die situasies wat met die tema verband hou asook voorbeelde of eksemplare waardeur die algemene oortuigings geïllustreer word, sowel as inligting rakende die konteksmerkers vir die bepaalde verwysingsraamwerk. Met konteksmerkers word bedoel die ervaringsgegewens wat individue gebruik om vas te stel hoe 'n situasie geklassifiseer moet word, watter raamwerk gepas sou wees vir daardie situasie. Individue is voortdurend besig om die inkomende informasie te vergelyk met hul tematisering van die situasie op daardie oomblik. Indien daar 'n passing is tussen die konteksmerkers en die verwysingsraamwerk wat dan dominant is, behoort dit duidelik te wees wat die korrekte gedrag in die betrokke situasie is. As daar 'n beduidende verandering van konteksmerkers plaasvind, is dit 'n sein dat 'n ander verwysingsraamwerk nodig is²¹.

4 HERFORMULERING AS TERAPEUTIESE PROSES

Waarop kom die proses van herformulering ten diepste neer? Wat is die essensie van hierdie terapeutiese strategie? Herformulering is, vanuit 'n negatiewe hoek beskou, 'n proses van betwyfeling. Dit is 'n proses waardeur kliënte se sekerheid omtrent wat in hul leefwêreld aan die gang is, bevraagteken word. Dit behels die saai van twyfel by kliënte rakende hul interpretasie van gebeure. Dit vra van die terapeut dat hy kliënte se siening van hul situasie met agterdog moet bejeën. Waar hierdie strategie toegepas word, ontdek die terapeut "how uncertain or insecure we are about the frames we automatically accept, and how a single comment can bring about a reorientation"²². Die wankelbaarheid van kliënte se sienings wortel in die onmoontlikheid om 'n eenvoudige antwoord te gee op die vraag na wat regtig in hul leefwêreld aan die gebeur is. Die antwoord op dié vraag is gewoonlik meervoudig. Watzlawick, Weakland en Fisch²³ verduidelik hierdie werklikheidsopvatting aan die hand van die teorie oor logiese tipes. Die teorie stel dat ons alle verskynsels kategoriseer volgens 'n klassifikasiestelsel. Genoemde stelsel is 'n konstruksie van ons denke.

Elke klas binne die stelsel is eksklusief deurdat die entiteite of lede wat tot 'n bepaalde klas behoort aan sekere beginsels moet beantwoord wat eie is aan daardie klas. Entiteite is egter meesal nie net lid van een klas nie²⁴. Ons klassifikasie van 'n entiteit is die gevolg van 'n keuse wat ons maak of die gevolg van 'n leerproses. Sodanige klassifikasie is nie 'n onveranderlike waarheid nie. Dieselfde stelling sou ook beredeneer kon word vanuit die teorie oor verwysingsraamwerke. Laasgenoemde teorie voer aan dat ons waarneming die resultaat is van 'n subjektiewe punktuasie van 'n ervaringstroom of 'n interaksionele proses.

In 'n positiewe lig beskou, het herformulering te doen met die vrystelling van nuwe informasie aan die kliënt of gesin. Langs die weg van herformulering word die kliënt se aandag gerig op die elemente in 'n interaksionele proses wat pas by 'n ander verwysingsraamwerk. Die terapeut punktueer die interaksionele proses anders. Hy toon ander konteksmerkers aan deur informasie te aksentueer wat nie normaalweg deur die kliënt beklemtoon word nie: "It is through this systematic, gentle method of creating 'evidence' out of the raw interactional material presented by the family, that one way of viewing things gives rise to a new or different view"²⁵.

Die proses van herformulering kry gestalte in 'n aantal tegnieke. Daar is 'n wye verskeidenheid waaruit die terapeut kan kies. Milton Erickson se bekragtigings- ("ratification") en benuttings- ("utilization")-tegnieke vind taamlik groot byval²⁶.

Een van die bruikbaarste tegnieke wat deur Capps beskryf word, is heretikettering of "relabeling"²⁷. In hierdie tegniek gaan dit om die toekenning van 'n ander naam of etiket aan gedrag en houdings as wat kliënte daaraan gee. 'n Nuwe etiket het terapeutiese waarde indien dit die feite van die situasie net so goed of beter verdiskonteer as die ou etiket en meer ruimte laat vir verandering in die kliënte se houdings en gedrag. Stone sluit by Capps aan en verduidelik: "People label themselves or others and then live their lives according to the labels. Labels determine how people feel about themselves and the degree to which change is possible. A person tagged as 'lazy', for example, does not have as good a chance for change as one portrayed as 'having many gifts that need only to be harnessed'. These labels come from different frames: the former provides little chance for growth whereas the latter provides some hope"²⁸.

4.1 Identifiseer die kliënt se verwysingsraamwerk

'n Grondreël wat deur die terapeut nagekom moet word, is om te aanvaar wat die kliënt aanbied, om die kliënt se perspektief op sy probleem te respekteer, om by die kliënt se verwysingsraamwerk aan te sluit ten einde verandering te bewerk. Dit kan byna nie genoeg beklemtoon word nie dat die geslaagdheid van herformulering baie afhang van die mate waarin die nuwe "frame" wat die terapeut daarstel, pas by die kliënt se verwysingsraamwerk. Al is die nuwe raamwerk waarmee die terapeut vorendag kom opsigself beskou 'n briljante skepping, is dit nie so belangrik as die kwessie of dit pas by die kliënt se verwysingsraamwerk nie. Die kliënt moet vertrou in die terapeut hê. Vertroue berus veral op 'n beleving van begrip. Die kliënt wil ervaar dat hy reg verstaan word. Indien daar 'n groot diskrepansie is tussen die terapeut se herformulering van die probleem en die kliënt se siening, ontstaan 'n vertrouensbreuk. In die geval sal herformulering nie sy doel bereik nie²⁹. Die uitsondering op die reël is sommige paradoksale tegnieke wat afhanklik is van 'n sekere spanning tussen die terapeut en die kliënt³⁰. Ook wanneer van paradoksale tegnieke gebruik gemaak word, bly dit egter van die uiterste belang dat die terapeut 'n goeie begrip van die kliënt se verwysingsraamwerk het.

4.2 Kies die teiken vir herformulering

Dit is moeilik om te besluit watter gedrag of prosesse herformuleer moet word. Die terapeut se keuse sal deels berus op die teorie waarmee hy werk en deels op sy ervaring en intuïsie. L'Abate, Ganahl en Hansen³¹ noem die volgende areas "intervention indicators", dit is fokusareas van die kliënt of gesin waarop herformulering gerig kan word:

- * swart-en-wit denke of 'n baie beperkte wêreldbeskouing;
- * die negatiewe word belig of die positiewe word misken;
- * liniêre verklarings vir wat in die gesin aan die gebeur is;
- * onwilligheid om die terapeut se opdragte uit te voer;
- * vaardighede of bronne waaroor die gesin beskik wat van waarde kan wees om verandering te weeg te bring;
- * onwilligheid om verantwoordelikheid te aanvaar vir verandering.

As algemene reël sou kon geld dat die terapeut herformulering gebruik om op dié aspekte van die gesinslewe te fokus wat die gesinslede miskyk.

4.3 Herformuleer die probleem

Twee bestaande modelle wat benut kan word om die herformulering van 'n probleem moontlik te maak, is heretikettering (“changing the label”) en rekontekstualisering³² (“changing the context”). Bandler en Grinder³³ verwys na dieselfde modelle as “meaning reframing” en “context reframing”. In plaas van heretikettering, word eerder gebruik gemaak van die term “herformulering van betekenis” sodat hierdie oorkoepelende model nie verwar word met die tegniek van heretikettering wat reeds vroeër aan die beurt gekom het nie. Heretikettering is maar een van die tegnieke wat onder hierdie model resorteer. L'Abate, Ganahl & Hansen bespreek 'n hele aantal wat hierby hoort: “role relabelings”, “nonverbal reframe”, “developmental relabelings”, “evaluative relabelings”, “positive connotation”, en “negative reframings”³⁴.

Onder herformulering van betekenis word verstaan: “...keep the context the same but offer a new definition of the content - the behavior is moved from one class of activities to another,...”³⁵. Die aanname wat ten grondslag van die model lê, is dat mense se respons op hul ervarings nie in die ervaring self gegee is nie. 'n Onderskeid moet getref word tussen die ervaring en die respons daarop. Indien iemand 'n sekere ervaring negatief beleef, is dit in werklikheid sy respons op die ervaring wat hy negatief beleef. Sodanige respons word bepaal deur die betekenis wat aan die ervaring gegee word. As die ervaring se betekenis verander, sal die respons daarop ook verander. Dit is wat met herformulering van betekenis bereik wil word, naamlik om 'n nuwe respons op dieselfde ervaring te ontlok deur die ervaring te klee in 'n nuwe betekenis. Die ervaring verander nie inhoudelik nie, maar die betekenis wat aan die ervaring geheg word, word gewysig. Die terapeut wat met behulp van hierdie model die herformulering van 'n probleem aanpak, werk met vrae soos die volgende: Wat sou hierdie gedrag ook kon beteken. Hoe sou ek dieselfde situasie anders kon beskryf? Wat sien die kliënt dalk nie raak nie wat nuwe betekenis aan die situasie kan verleen?³⁶

Met verwysing na die model van rekontekstualisering, merk L'Abate, Ganahl en Hansen op: “Alternatively, the larger context a behavior is embedded in can be changed with consequent effects upon the perception of problem behaviours without relabeling the behaviour”³⁷. Elke konteks het sy eie stel reëls wat voorskryf hoe boodskappe of gebeure wat binne die konteks geplaas word, geïnterpreteer moet word. Dit bring mee dat wanneer die konteks verander, nuwe betekenis aan dieselfde gebeure toegedig word. Bandler & Grinder³⁸ maak die aanname dat elke ervaring,

elke gedragsuiting gepas en sinvol is in een of ander konteks. Gedrag wat in 'n bepaalde konteks negatief evalueer word, is in 'n ander konteks positief en bruikbaar. Rekontekstualisering behels dat die terapeut 'n konteks vind waarbinne negatiewe gedrag as positief beleef kan word: "No behavior in and of itself is useful or not useful. Every behavior is useful somewhere; identifying *where* (sic) is context reframing"³⁹. Die terapeut wat binne hierdie model opereer, werk met die vraag: In watter konteks het die gedrag wat as negatief ervaar word, positiewe waarde?

4.4 Ontwikkel die nuwe raamwerk

Die terapeut moet soos 'n boer maak. Voordat hy sy saad saai, berei hy eers die grond goed voor⁴⁰. Die nuwe verwysingsraamwerk wat vir die kliënt aangebied word, moet tydens die gesprek ontwikkel word en nie skielik op hom afkom nie. Die voorveronderstellings wat agter hierdie beskouing skuil is: Eerstens, ons verstaan die nuwe in terme van die bekende. Inligting wat nie met behulp van reeds gevormde konsepte geïnterpreteer kan word nie, word baie moeilik deur 'n waarnemer opgeneem. Die implikasie hiervan vir herformulering is dat die raakvlakke tussen dit wat bekend is aan die kliënt en die nuwe verwysingsraamwerk in die terapeutiese gesprek ontwikkel moet word. As tweede voorveronderstelling geld dat 'n persoon deur gereelde gebruik van sekere denkskema's of verwysingsraamwerke steeds makliker en vinniger toegang kry tot die bepaalde raamwerke en voorkeur daaraan gee. Die omgekeerde is ook waar. Hoe minder 'n raamwerk gebruik word, hoe meer raak dit op die agtergrond. Die ontwikkeling van 'n nuwe raamwerk deur die proses van herformulering behels dan "...the process of punctuating data that is most congruent with a new frame, i.e., making it recent and memorable, while deemphasizing that which is incongruent, i.e., allowing it too fade into the background"⁴¹. Die ontwikkeling van die nuwe raamwerk moet indirek plaasvind. Dit beteken die tema van die nuwe raamwerk word nie in die ontwikkelingsfase geverbaliseer nie. Die kliënt moet toegelaat word om as 't ware self die nuwe raamwerk af te lei van die informasie wat vrygestel word uit die terapeut se punktuasie van die kliënt se interaksieprosesse: "Ideally, when the new frame is eventually made explicit by the therapist, family members should experience an 'of course' rather than an 'aha'. Reframes should not appear as new, but instead as natural conclusions or 'emergents' of the data at hand"⁴².

Wat Jones⁴³ betref, is daar heelwat maniere waarop nuwe raamwerke in die terapeutiese proses ontwikkel kan word. Hy gee kortliks

aandag aan drie. Die eerste is gerigte vrae: Goed gestruktureerde vrae, veral sirkulêre vrae kan met groot vrug gebruik word om spesifieke tema's te ontwikkel. Die tweede is metafore: Metafore bied die geleentheid om die nuwe verwysingsraamwerk te ontwikkel in 'n konteks wat vaagweg ooreenkom met die konteks wat herformuleer moet word. Al is die twee kontekste nie onmiddellik verwant aan mekaar nie, dui belangrike getuienis daarop dat 'n persoon se siening van 'n situasie beïnvloed kan word deur onlangse ervarings wat nie direk verband hou met die situasie nie. Jones noem Milton Erickson se terapeutiese verhale as 'n voorbeeld van hierdie werkwyse en hy illustreer dit met die volgende gevallestudie:

"In the case of Harold, an unskilled laborer who valued doing a good job but who ate poorly, dressed sloppily, and otherwise did not take care of himself, Erickson talked about the sort of care a tractor would need in order to continue to do its job of manual labor: It needed to be kept oiled, greased, cleaned, and protected from the elements. It should be properly fuelled with the right kind of oil and gas, certainly not aviation gas, and the valves should be ground, the spark plugs cleaned, the radiator flushed out, if the tractor was to be used as a useful laborer. I drew some other comparable analogies and said, 'You know, you gotta do some things right, even though you don't want to', but what those 'things' were I left carefully undefined for Harold. He responded by appearing at the next interview in clean clothes"⁴⁴.

Die derde is die uitspeel ("enactment") van interaksionele patrone in die gesin. Die waarde wat die uitspeel van 'n gesin se interaksionele patrone het, is dat dit dikwels inligting vrystel wat nie gewoonlik ter sprake kom in die gesin se mondelinge beskrywing van hul probleem nie. Met die oog op die herformulering van die probleem, kan sulke nuwe inligting vir die terapeut van groot waarde wees.

Behalwe dit wat reeds genoem is, is daar volgens L'Abate, Ganahl & Hansen⁴⁵ nog baie wat die terapeut kan doen om die moontlikheid te verhoog dat die kliënt die voorgestelde nuwe raamwerk sal aanvaar. Dit sluit in die gebruik van die kliënt se taalkonstruksies, die doelbewuste saai van verwarring om daarna helderheid te bring met die "oplossing" en die skep van 'n sogenaamde "yes set". 'n "Yes set" word gedefinieer as "...the creation of a series of agreements with the family so that they begin to develop the habit of agreeing with the therapist"⁴⁶.

5 DIE TERAPEUTIESE PROSES AS HERFORMULERING

In sommige gesinsterapiemodelle is herformulering een van 'n aantal strategieë wat gevolg kan word om verandering te weeg te bring. In ander modelle is herformulering die oorkoepelende beskrywing van terapie. Die werk van Anderson & Goolishian⁴⁷ is 'n voorbeeld van laasgenoemde. Hoewel die begrip herformulering nie by hulle funksioneer nie, is die saak uitdruklik aanwesig.

Anderson & Goolishian is sterk afkerig van die positivistiese inslag van die gesinsterapiemodelle wat geskoei is op die beginsels van die Algemene Sisteemteorie. Daarteenoor stel hulle dat alle werklikheid 'n sosiale konstruksie is. Die wêreld waarin ons leef en handel, word onder ons, in ons omgang met mekaar gedefinieer met behulp van taal. Ons werklikheid is 'n taalwerklikheid. Binne hierdie denkskema het taal nie bloot 'n deskriptiewe rol nie, maar 'n kreatiewe funksie: "...we create the objects of our worlds with and through language... language does not mirror nature; language creates the natures we know"⁴⁸. Sisteeme, ook terapeutiese sisteme is nie 'n objektiewe werklikheid nie. Dit is 'n sosiale konstruksie of intersubjektiewe werklikheid wat alleen deur taal en in taal bestaan. En die verstaan van sisteme is 'n intersubjektiewe gebeurte: "By intersubjective, we refer to an evolving state of affairs in which two or more agree (understand) that they are experiencing the same event in the same way. Meaning and understanding involve this intersubjective experience. However, it is understood that agreement is fragile and continually open to renegotiation and dispute"⁴⁹.

Volgens hierdie gedagterigting is die sisteem wat by die terapeutiese proses betrek word nie sondermeer die gesin nie, maar sluit dit diegene in "who are in a languaged context about a problem"⁵⁰. So 'n sisteem kan kleiner wees as 'n gesin; dit kan 'n gesin wees; dit kan groter wees as 'n gesin of dit kan bestaan uit persone wat relatief vreemdelinge vir mekaar is. Die oortuiging geld dat 'n terapeutiese sisteem georganiseer word rondom 'n probleem: "...systems do not make problems; languaging about problems makes systems. We think of such a defined system as a problem-organizing, problem-dis-solving system. It is a social-action system that is organized around languaging about issues that concern and alarm those who comprise the system"⁵¹. Aangesien 'n terapeutiese sisteem rondom 'n probleem ontstaan, word dit nie begrens deur sosiale strukture of rolverwagtings nie.

Die terapeut is enersyds deel van die sisteem, "a participant observer" en andersyds 'n gesprekskunstenaar wie se taak dit is om 'n

ruimte vir dialoog te skep en die gesprek te fasiliteer. Terapie is 'n taalgebeure waardeur nuwe betekenis gegeneer word. Die doel van terapie is om die taalraam wat die terapeutiese sisteem organiseer te verskuif: "The goal of therapy is to participate in a conversation that continually loosens and opens up, rather than constricts and closes down. Through therapeutic conversation, fixed meanings and behaviors (the sense people make of things and their actions) are given room, broadened, shifted, and changed. Their is no other required outcome"⁵². Wanneer die terapeutiese sisteem geleer het om anders oor hul probleem te dink en te praat, het terapie sy mikpunt bereik⁵³.

6 HERFORMULERING AS TEOLOGIESE KONSEP

Donald Capps⁵⁴ is daarvan oortuig dat die saak van herformulering wel skriftuurlike raakpunte het en wy 'n hele aantal bladsye in sy boek aan die funksionering van herformulering in die Skrif. Hy vind ondermeer talle voorbeelde van herformulering in die bediening van Jesus. Die saligsprekinge (Matt 5:3-12) is na sy mening 'n goeie voorbeeld van herformulering, want hulle bring aan die lig dat iemand se situasie heeltemal anders is as wat dit voorkom. Jesus se gelykenisse en wonders bevat in verband hiermee heelwat interessante materiaal. Die gelykenis van die arbeiders in die wingerd (Matt 20:1-16) kan as illustrasie dien. Die gelykenis lui dat sommige arbeiders by die wingerdeienaar kom kla het oor sy onregverdigheid omdat hy diegene wat net een uur gewerk het dieselfde betaling gegee het as hulle wat heeldag gewerk het. Hierop het die eienaar geantwoord: "...Vriend, ek doen jou geen onreg aan nie. Het jy nie met my ooreengekom vir die gewone dagloon nie? Vat jou geld en gaan huis toe. Ek wil vir hierdie laaste een dieselfde gee as vir jou. Mag ek dan nie met my geld maak wat ek wil nie? Of is jy afgunstig omdat ek goed is?" (Matt 20:13-15). Na aanleiding van hierdie gesprek lewer Capps soos volg kommentaar: "By thus reframing the situation, the owner did not address the worker's legitimate questions of fairness, but instead gave the situation a new framework and challenged the worker to view it from this radically new perspective: not 'what's fair' but 'what's generous'⁵⁵.

Capps gee ook aandag aan die boek Job⁵⁶. God se antwoord aan Job. Job 38-42 bevat duidelike spore van herformuleringstegnieke. Een van die tegnieke wat aangetref word is afleiding of "dereflection"⁵⁷: Selfondersoek dra by tot 'n gesonde selfbeeld. Selfondersoek wat oordryf word, kan egter skadelik wees. In so 'n geval kan die oordrewe selfondersoek nie gekorrigeer word deur aan die kliënt voor te skryf om minder aan 'n bepaalde

saak te dink nie. Dit sal eerder die teenoorgestelde uitwerking hê, dat nog meer op die onderwerp gefokus word. Die tegniek van afleiding is daarop uit om die kliënt so ver te kry om aan iets anders te dink, om los te kom van sy simptome en sy aandag te vestig op iets wat meer positief is. In God se antwoord aan Job verskuif Hy die fokus van Job en sy moeilikhede na die wêreld met sy interessante en dikwels paradoksale verskynsels.

7 HERFORMULERING EN DIE WAARHEIDSVRAAG

Graham⁵⁸ raak die probleem aan in sy resensie van Capps se boek *Reframing*: “Capps does not adequately address some of the ethical questions related to reframing... He does not explore how to prevent reframing from becoming manipulative sadism, judgmental coercion, or rejecting sarcasm.” Capps⁵⁹ is bewus van besware wat teen herformulering geopper kan word en dat party pastors ernstige bedenkinge daarvoor sal hê. Hy antwoord hierop dat die motief om mense te help sodat hulle 'n meer oorvloedige lewe kan lei vir hom swaar weeg en dat hy die strategie van herformulering vir hierdie doel inspan. Hy voer ook aan dat hy herformulering nie as wapen teen mense gebruik nie, maar teen die disfunksionele houdings, gedrag en oortuigings wat mense openbaar. Die vraag is of die standpunt van Capps nie neerkom op die beoefening van 'n funksionele etiek nie, 'n doel-heilig-die-middel-etiek nie. Dit is Flaskas⁶⁰ se oordeel oor die benadering ten opsigte van herformulering binne die Strategiese model, dat dit nie geïnteresseerd is in die waarheidsvraag nie, maar slegs of 'n spesifieke herformulering van 'n probleem-situasie gedragsverandering bevorder of nie. Bandler & Grinder⁶¹ beredeneer die saak uit 'n heel ander hoek. Hulle wys daarop dat niemand van ons konsekwent die waarheid praat nie, niemand is bereid om volkome deursigtig te wees vir sy medemens nie.

Die vraag sou met reg gestel kon word of die waarheid in alle omstandighede en ten alle koste vertel moet word. Die liefde bedek immers baie kwaad. Sou die waarheid nie in sommige gevalle sinoniem met die kwaad wees nie? En sou dit dan nie geregverdig wees om die waarheid te “manipuleer” nie?

Lochman gee in sy behandeling van die negende gebod aandag aan die waarheidsvraag. Onder die opskrif “What is meant by telling the truth?” maak hy dié belangrike uitspraak: “As the Bible understands it, truth is a ‘covenant concept’. In other words, we are to understand truth concretely *in terms of co-humanity* ... Truth refers, therefore, not only and not primarily to the realm of objectively demonstrable facts, but to human

behaviour and to human relationships. Truth is not to be defined, therefore, exclusively in individual terms but always socially as well. When 'I' am asked for truth, for true witness, my 'thou', my fellow human being and my God is present. The question of truth is never a 'private matter'. It concerns my existence in the community; it is a social phenomenon"⁶². In die terapeutiese situasie moet die waarheid uitgemaak word in die verhouding tussen die pastor en die kliënt, voor die aangesig van God. En alleen waar hierdie verhouding gekenmerk word deur waaragtigheid en trou, word die waarheid gepraat.

NOTAS:

- 1 P Watzlawick, J H Weakland & R Fisch, *Principles of problem formation and problem resolution*, New York 1974, 95.
- 2 Vergelyk J B Burnham, *Family therapy*, London 1986, 146.
- 3 F B Simon, H Sterlin & L C Wynne, *The language of family therapy: A systematic vocabulary and sourcebook*, New York 1985.
- 4 L L'abate, G Ganahl & J C Hansen, *Methods of family therapy*, New Jersey 1986, 61.
- 5 L'Abate, Ganahl & Hansen, *a w*, 58; R van der Westhuizen, *Gesinsterapie*, Pretoria 1994, 85,104,135.
- 6 C Flaskas, "A reframe by any other name: on the process of reframing in strategic, Milan and analytic therapy", *Journal of Family Therapy* 14 (1992), 145-161.
- 7 Flaskas, *a w*, 148.
- 8 Flaskas, *a w*, 150.
- 9 Flaskas, *a w*, 151,152.
- 10 Van der Westhuizen, *a w*, 120,132,135.
- 11 Flaskas, *a w*, 153.
- 12 Van der Westhuizen, *a w*, 138.
- 13 Flaskas, *a w*, 153.
- 14 E Goffman, *Frame analysis*. Cambridge, Massachusetts 1974, 10,11.

- 15 H W Stone, *Brief pastoral counseling: Short-term approaches and strategies*, Minneapolis 1994, 58.
- 16 J C Coyne, "Toward a theory of frames and reframing: the social nature of frames". *Journal of Marital and Family Therapy*, 11/4 (1985), 340.
- 17 B P Keeney, J M Ross, *Mind in therapy: Constructing systemic family therapies*, Pretoria 1992, 3,4.
- 18 C W Jones, "Frame cultivation: Helping new meanings take root in families", *The American Journal of Family Therapy*, 14/1 (1986), 59.
- 19 Coyne, *a w*, 338.
- 20 Jones, *a w*, 60.
- 21 Jones, *a w*, 59,60.
- 22 Coyne, *a w*, 340.
- 23 Watzlawick, Weakland & Fisch, *a w*, 97-99.
- 24 Watzlawick, Weakland & Fisch, *a w*, 97.
- 25 Jones, *a w*, 60.
- 26 J E Gale & M D Brown-Standridge, "Ratification and utilization: hypnotic techniques to facilitate reframing during early marital therapy". *Journal of Marital and Family Therapy*, 14/4 (1988), 371-382; S Friedman, "Strategic reframing in a case of 'delusional jealousy'". *Journal of Strategic and Systemic Therapies*, 8/2&3 (1989), 1-4; J Gilkey & H Protinsky. "The teaching tales of Sheriff Taylor", *Journal of Strategic and Systemic Therapy*, 11/1 (1992), 27-32.
- 27 D Capps, *Reframing: a new method in pastoral care*, Minneapolis 1990, 43-45.
- 28 Stone, *a w*, 68.
- 29 L'Abate, Ganahl & Hansen, *a w*, 64,65.
- 30 Capps, *a w*, 36,37.
- 31 L'Abate, Ganahl & Hansen, *a w*, 67.
- 32 L'Abate, Ganahl & Hansen, *a w*, 81.
- 33 R Bandler & J Grinder, *Reframing: Neuro linguistic programming and the transformation of meaning*, Utah 1982, 13.

- 34 L'Abate, Ganahl & Hansen, *a w*, 74-81.
- 35 L'Abate, Ganahl & Hansen, *a w*, 74.
- 36 Bandler & Grinder, *a w*, 15.
- 37 L'Abate, Ganahl & Hansen, *a w*, 81.
- 38 Bandler & Grinder, *a w*, 9.
- 39 Bandler & Grinder, *a w*, 13.
- 40 Jones, *a w*, 60.
- 41 Jones, *a w*, 61.
- 42 Jones, *a w*, 61.
- 43 Jones, *a w*, 61-66.
- 44 Jones, *a w*, 64.
- 45 L'Abate, Ganahl & Hansen, *a w*, 68-71.
- 46 L'Abate, Ganahl & Hansen, *a w*, 68.
- 47 A Anderson & H A Goolishian, "Human systems as linguistic systems: Preliminary and evolving ideas about the implications for clinical theory. *Family Process*, 27/4 (1988), 371-393.
- 48 Anderson & Goolishian, *a w*, 378.
- 49 Anderson & Goolishian, *a w*, 372.
- 50 Anderson & Goolishian, *a w*, 379.
- 51 Anderson & Goolishian, *a w*, 379.
- 52 Anderson & Goolishian, *a w*, 381.
- 53 A Anderson & H A Goolishian, L Windermant, "Problem determined systems: Towards transformation in family therapy". *Journal of Strategic and Systemic Therapies*, 5/4 (1986), 1-13.
- 54 Capps, *a w*, 60.

- 55 Capps, *a w*, 60.
- 56 Capps, *a w*, 147-168.
- 57 Capps, *a w*, 153,154. Capps onderskei ook etlike ander herformuleringsmetodes in die Jobverhaal.
- 58 L Graham, "Book reviews", *The Princeton Seminary Bulletin*, 12 (1991), 243-244
- 59 Capps, *a w*, 50.
- 60 Flaska, *a w*, 150.
- 61 Bandler, Grinder, *a w*, 33.
- 62 J M Lochman, *Signposts to freedom: The Ten Commandments and christian ethics*. Minneapolis 1982.